

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

ROMAN-GERMAN FILOLOGIYASI FAKULTETI

**FRANSUZ TILI FONETIKASI VA GRAMMATIKASI
KAFEDRASI**

R E F E R A T

MAVZU: Fransuz tilida antonimik frazeologik birliklar

Roman – german filologiyasi fakulteti
3-kurs o'zbek 04– guruh talabasi
Sharipov B.

Ilmiy rahbar : f.f.n. Suvonova N.

Samarqand – 2013

1. FRANSUZ TILIDA ANTONIMLARNING YASALISH USULLARI

Mohiyatan grek tilidan o`zlashgan *anti* (“*en face de, contre et de onoma*” *significant “nom” ou “mot”*) so`zi qarama-qarshi ma`nolarni ifodalash uchun xizmat qiladi [1]. “*Rien n`est si dangereux qu`un ignorant ami; Mieux vaudrait un sage ennemi.*” (Jean de LA FONTAINE *Fables*).

Til universalitetoaridan biri sanalgan antonimlar asosini esa antiteza tashkil etadi. Binobarin, antiteza badiiy asarlarida keng qo`llaniluvchi hamda ma`no jihatdan ifodali g`oyalar va so`zlarning tabiiy oppozitsion usulidir [2].

Fransuz tilida antonimlarning yasash usullari bir qancha holatlarda yuzaga keladi. Masalan: ikki so`zga bir xil suffiksning qo`shilishi orqali:

Anglophile- Angliya va inglizlarga xos barcha narsalarni yoqlash.;

Anglophobe- Angliya va inglizlarga xos barcha narsalarga qarshi odam;

centripète-markazga intiluvchi;

centrifuge-markazdan qochuvchi.

Bu misollarda sifatlarning amashinishi orqali antonimik so`zlarni yasash mumkinligi ifodalangan.

Bundan tashqari bir o`zakli so`zga *in-/il-/im-/ir-* kabi prefekslarning qo`shilishi orqali ham antonim so`zlarni hosil qilish barcha tillarga xos sermahsul usullardan birdir. Masalan:

capable-qobiliyatli / *incapable*-qobiliyatsiz;

lettré-o`qimishli / *illettré*-o`qimishsiz;

prudence-ehtiyotkor / *imprudence*-ehtiyotsizlik;

réel-haqiqatdan mavjud / *irréel*- noreal;

Shuningdek, *mal-/mé-, dis-, a- /an-* prefekslarining sifat yoki ot oldidan qo`shilishi orqali ham antonimik so`zlarni hosil qilish mumkin. Masalan: *aimé*-sevilgan / *mal-aimé*-sevilmagani, yomon ko`rilgan;

entente-kelishuv / *mésentente*-kelishmaslik;

courtois-xushmuomilali / *discourtois*-moumilasiz;

normal-normal, o`rtacha / *anormal*-odatdagidek emas ;

Fransuz tilida antonimik soʻzlar aynan feʼllar misolida koʻrib chiqilganda, ularning *dé-/dés-*, *mé-/més-* kabi prefekslar orqali hosil boʻlishi eng sermahsul usullardan biri sanaladi. Masalan:

Faire-qilmoq, bajarmoq / défaire-buzmoq, yiqitmoq, vayron qilmoq

S'intéresser-qiziqmoq / se désintéresser-befarq qaramoq,

Connaître-tanimoq, bilmoq / méconnaître-tanimaslik, bilmaslik

Estimer-hurmat qilmoq / mésestimer- hurmatlamaslik, izzatlamaslik

Bundan tashqari, fransuz tilida antonimlar yasashning shunday bir turi mavjudki, ular prefekslar oʻrnida ishlatilib, maʼno jihatdan ham ancha antonimik xususiyatlarni oʻzlarida aks ettiradi. Masalan, quyidagi misollarga eʼtibor qilaylik, ular *hypo/hyper*, *sous/sur*, *micro/macro*...kabi antonimik prefekslarni oʻz ichiga oladi. :

Hypocalorique-kam kaloriya, kam quvvat

Hypercalorique-koʻp kaloriya, quvvatli

Sous-estimer- past baho bermoq, nazar pisand qilmaslik

Sur-estimer- ortiqcha, yuqori baho bermoq

Microcosme-mikrokosm(mikroskop orqaligina koʻrinadiga kichik unsur)

Macrocosme- koinot, olam

Son oppozitsiyasini yasashda *mono/poly*, *uni/omni*, *uni/bi* prefekslarining oʻrni beqiyos ahamiyatga ega. Masalan:

Monogame-bir nikohli, monogam, bir jinsli

Polygame-koʻp xotinli, koʻp nikohli

Unidirectionnel-yagona boshqaruv

Omnidirectionnel-koʻp tarmoqli boshqaruv

Unilateral-bir tomonlama, bir tomonga yoʻnaltirilgan

Bilateral-ikki tomonlama, ikki yoqlama

Ikki hodisa oʻrtasidagi qarama-qarshi holatnini yuzaga keltiradigan yana shunday prefiksial shakllar mavjudki, ular berilgan soʻzning maʼno koʻlamini oʻzgartirishga xizmat qiladi. Bular quyidagilardan iborat : *exo / endo*, *extra /*

intro, intra / intro, ex / in, im, infra / supra, super . Ularga shunday misollar keltirish mumkin:

Exogène-(qui provient de l`extérieur);

Endogène-(qui prend naissance à l`intérieur);

Extraverti-odamga qo`shiladigan, ulfat bo`ladigan, dilkash;

Introverti-odamovi, o`zi bilan o`zi ovora bo`luvchi odam;

Exporter-jo`natmoq importer-qabul qilmoq;

Infrastructurale- ichki struktural;

Superstructurale- tashqi struktural.

Fransuz tilida vaqt konseptini ifodalovchi oppozision prefikslar ham mavjud. Ular fransuz tilida *néo/paléo, anti/post, avant/après, pro/retro* kabi prefikslar sanalib, ko`pchilikni tashkil etadi.

Néolithique-neolitik yangi tosh davri;

Paléolithique-paleolit, eng qadimgi tosh davri;

Antidater-o`tgan, o`tib ketgan sana bilan rasmiylashtirmoq;

Postdater-oldingi sana bilan belgilamoq;

Avant-guerre-urushdan oldin;

Après-guerre-urushdan keyin;

Prospective-jamiyatning ertangi rivojiga oid;

Retrospective-o`tmishga qaratilgan, o`tmishga oid.

Shu tariqa fransuz tilida antonimik so`zlarning yasash usullaridan prefiksasiya usuli juda keng tarzda mavjud ekanligini ta`kidlash o`rinlidir.

2.FRANSUZ FRAZELOGIYASIDAGI LEKSIK ANTONIMIYA HODISASI

Til universalialaridan biri sanalgan antonimiya hodisasi qarama-qarshi turish kategoriyasini o`zida aks ettirgan holda tilda mazmun jihatidan ham, qolaversa, tafakkur shakli jihatidan ham turli xil lingvistik shakllar orqali ifodalanadi. Tildagi ushbu qarama-qarshilik kategoriyasi, ya`ni antonimiya hodisasi til lug`at tarkibi sistem tavsifining keng tarqalgan munosabat turlaridan

biri hisoblanadi. Ushbu leksik hodisaga nisbatan keltirilgan quyidagi ta'riflar ham yuqoridagi fikrimiz dalilidir: *Antonymie : relation entre deux mots de sens opposée* (M.F.Mortureux. *La lexicologie entre langue et discours*. Armand Collin VUEF, 2001. –P. 188) ; *Le terme d'antonymie est, en générale, utilisée dans les dictionnaires pour suggérer qu'il y a un relation d'opposition ou de contrariété entre deux termes* (M.Arrivé, F.Gadet, M.Galmiche. *La grammaire d'aujourd'hui*. –Paris, 1986. –P. 66).

Shunday qilib, leksik antonimlarning o'ziga xos xususiyatlari belgi darajasiga asoslangan tarzda sifat jihatidan qarama-qarshi qo'yiladi. Xuddi ushbu holat frazeologik birliklar ifodalaydigan semantik ma'nolarga nisbatan qo'llanilganda, ikki frazeologik birlik o'tasidagi qarama-qarshi ma'no, ya'ni frazeologik antonimiya hodisasi paydo bo'ladi. Masalan:

<i>n'avoir pas froid aux yeux;</i>	→	<i>avoir du sang de poulet;</i>
Ma'nosi : <i>être courageux ;</i>	→	Ma'nosi : <i>être lâche, poltron, sans</i>
Tarjimasi : <i>mard, jasur bo'lmoq;</i>	→	<i>énergie;</i>
		Tarjimasi : <i>qo'rqqoq,, lapashang bo'lmoq;</i>

Agar fransuz tilidagi *courageux* va *lâche* so'zlari o'rtasidagi qarama-qarshilik ma'nosini so'zlararo amalga oshayotganligini inobatga olgan holda leksik antonimiya, deb hisoblasak, *n'avoir pas froid aux yeux;* hamda *avoir du sang de poulet;* kabi frazeologik birliklar o'rtasidagi qarama-qarshilik ma'nosini frazeologik iboralararo amalga oshayotganligini inobatga olgan holda frazeologik antonimiya hodisasi, deb hisoblash maqsadga muvofiqdir.

Biroq, frazeologiyada leksik antonimiya hodisasi ham mavjud bo'lib, bunda ushbu hodisa ikki qarama-qarshi ma'noli frazeologik birlik o'rtasida amalga oshmaydi, balki, bitta frazeologik birlik tarkibidagi ikki qarama-qarshi ma'noli so'zlar o'rtasida amalga oshadi. Masalan, quyidagi misollarga e'tibor qilaylik:

Qui ne travaille pas, ne mange pas. – *Ishlamagan tishlamaydi.*

Avoir de bon et mauvais quarts d'heures. – *Bir qarasa yomon, bir qarasa yaxshi bo'lmoq.*

Frazeologiyadagi bu kabi leksik antonimiya hodisasi frazeologik iboralarni tashkil etuvchi elementlardan mustaqil ma'noli so'zlar, yordamchi so'zlar yoki so'z birikmalari o'rtasida sodir bo'lishi mumkin. Xuddi shunday nuqtai nazardan olib qaraganda, fransuz frazeologiyasida leksik antonimiya hodisasi juda keng tarqalgan bo'lib, u ma'lum bir frazeologik birlik tarkibidagi leksik qarama-qarshi ma'nolarni ifodalash uchun xizmat qiladi.

Fransuz frazeologik birliklarida antonimik komponentlarni ko'plab uchratish mumkin. Ularni tahlil qilish jarayonida turfa xil holatlar namoyon bo'ladi. Xususan, quyidagi frazeologik birlik tarkibidagi antonimiya hodisasi leksik birliklar va grammatik shakllar orqali ifodalangan. Masalan:

Celui qui travaille mange la paille, celui qui ne fait rien mange le foin .

Ushbu frazeologik birlik tarkibidagi *la paille* (don) va *le foin* (somon) otlari, *travaille* (ishlaydi) va *ne fait rien* (h hech narsa qilmaydi) fe'llari o'rtasida antonimik ma'no mujassamlashgan. Bu ibora tarkibidagi *la paille* (don) va *le foin* (somon) otlari frazeologik birlik ichidagi sof leksik antonimiya hodisasini tashkil etsa, *travaille* (ishlaydi) va *ne fait rien* (h hech narsa qilmaydi) fe'llari esa grammatik vosita orqali ifodalangan antonimik hodisa bo'lib hisoblanadi. Shu kabi fe'l bilan ifodalangan boshqa antonimik komponentli frazeologik birliklarga ham e'tibor qilaylik. Masalan:

Qui ne travaille pas, ne mange pas.

Il faut travailler en jeunesse pour reposer en vieillesse;

Se qui est fait, n'est plus à faire.

Il faut estimer ce que l'homme fait et non pas ce qu'il peut faire.

Après avoir taillé, il faut coudre.

c'est à moi à faire et à vous vous taire.

Bu misollardagi fe'lli antonimiya hodisasi aslida antonim hisoblanmagan fe'llar orqali ifodalangan hollari ko'pchilikni tashkil etadi. Biroq ular frazeologik ibora tarkibida kelganda birikmaning ichki semantik ma'nosi doirasidagina antonim bo'lib kelmoqda. Binobarin, *travailler - manger, coudre-tailler, faire-se taire* fe'llari birikmadan tashqari holda antonim bo'la olmaydi. Ushbu holatning

o'zi ham frazeologiyadagi leksik antonimiya hodisasining bir ko'rinishini aks ettirmoqda. Qolaversa, yuqoridagi misollarda *travailler – reposer* kabi fe'llar orqali sof antonimik juftliklar ham frazeologiyadagi leksik antonimiya hodisasini ifodalash uchun xizmat qiladi.

Bundan tashqari, sifat bilan ifodalangan antonimik komponentli frazeologik iboralar ham fransuz tili frazeologiyasida ko'pchilikni tashkil etadi. Masalan:

*Avoir de **bon** et **mauvais** quarts d'heures.*

***Mauvais** ouvrier ne trouve jamais **bon** outil.*

*On ne peut faire **bon** edifice sur **mauvais** fondement.*

Bu yerda *bon* va *mauvais* sifatlari sof antonimik komponentlarga yaqqol misoldir. Bu sifatlarning morfologik jihatdan rod kategoriyasi bo'yicha o'zgaradigan (*variables*) turga mansubdir. Qolaversa, sifatlarning otlashgan shakli ham frazeologik ibora tarkibidagi antonimik komponent bo'la olishi mumkin. Masalan:

*Selui qui mange **les dures**, manger **les mures**.*

Shuningdek, ravishlar orqali ham frazeologiyadagi leksik antonimiya hodisasini ko'rsatish mumkin. Masalan:

*Ce qu'**aujourd'hui** tu peut faire au **lendemain** de diffère.*

*Ne sait qu'est **bien** qui **mal** nessays.*

*Se qui croit **soudain** périt le **lendemain**.*

Bu misollardagi *aujourd'hui* va *lyendemain* ravishlari bevosita antonimik komponent hisoblanadi. Bu ravishlar semantik nuqtai nazardan payt ravishlari (*adverbes de temps*)ga mansubdir.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, til universalialaridan biri sanalgan antonimiya hodisasi tilning nafaqat leksik qatlamida balki, frazeologik qatlamida ham sodir bo'lishi mumkin. Bunda ushbu hodisa frazeologik antonimiya deb yuritiladi va u ikki frazeologik birlik o'rtasida namoyon bo'ladi. Shuningdek, frazeologiyadagi leksik antonimiya hodisasi ham mavjud bo'lib, u ma'lum bir frazeologik birlik tarkibida amalga oshadi. Ularning ifoda vositalari esa xuddi tilning leksik qatlamidagi singari leksik birliklar yordamida aks etadi. Ya'ni ot, sifat, fe'l, ravish kabi so'zlar shular jumlasidandir.

3.FRANSUZ FRAZELOGIYASIDA SIFAT VA RAVISH LEKSIK ANTONIMIYA VOSITASI SIFATIDA

Leksik-semantik jihatdan antonimik hodisalarni tahlil qilish asl soʻz yoki gapning mohiyatini anglashga yordam beradi. “Leksik-semantik sathning asosiy birligini leksima, yaʼni tilning struktur elementi hisoblangan va oʻzida leksik maʼnolar yigʻindisini mujassam etgan soʻz tashkil etadi, morfema va fonemalarni yaxlit bir holatga keltiradi, soʻz birikmalari va gap tarkibida xilma-xil tarzda qayta ishlanadi, mustaqil maʼnolar yoki maʼnolar mikrosistemasini anglatadigan belgilarni oʻzida aks ettiradi” [1].

Til lugʻat tarkibini oʻrganish va tildagi alohida maʼnoli elementlarning oʻzaro bogʻliqligini tadqiq qilish dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Shuning barobarida antonimik maʼnoli iboralarning, yaʼni frazeologik lugʻat tarkibida uchraydigan zid maʼnoli birliklarning sifat va ravish soʻz turkumlari bilan qoʻllanilish hollari koʻplab uchraydi. Binobarin, tildagi leksik birliklar oʻrtasida sifat va ravish soʻz turkumlari antonimik maʼno hosil qilishning eng sermahsul vositalaridan biri sanaladi. Masalan, fransuz tilida *grand-petit* (katta-kichik), *blanc-noir* (oq-qora), *haut-bas* (baland-past), *courageux-lâch* (jasur-qoʻrqqoq), *bon-mauvais* (yaxshi-yomon) kabi sifatlar yoki *beaucoup-peu* (koʻp-kam), *tôt-tard* (erta-kech) *vite-lentement* (tez-sekin) kabi ravishlar tilda sof antonimik maʼno hosil qiluvchi leksik birliklar sanaladi. Shunday ekan, sifat va ravish soʻz turkumiga xos soʻzlar fransuz tilida qarama-qarshi maʼnoli frazeologik birliklar yasalişida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan:

Sifat orqali antonimik FB yasash		Ravish orqali antonimik FB yasash	
<i>âme blanche</i> - pokiza qalb, sof koʻngil;	<i>âme noir</i> - yovuz qalb ;	<i>Parler bien</i> - yaxshi gapirmoq;	<i>Parler mal</i> - yomon gapirmoq;
<i>plaider coupable</i> - oʻzini gunohkor deb bilmoq ;	<i>plaider innocent</i> - oʻzini gunohsiz deb bilmoq	<i>Marquer bien</i> - yaxshi koʻrinoq;	<i>Marquer mal</i> - yomon koʻrinoq;

Fransuz tilidagi FBlarga xos bunday antonimiya hodisasi “leksik antonimiya” va “frazologik antonimiya“ tushunchalaridan [2] farq qilgan holda “FB tarkibidagi leksik antonimiya “ hodisasi bo’lib hisoblanadi.

Agar ushbu holatga kengroq izoh beradigan bo’lsak, til universalialaridan biri sanalgan “leksik antonimiya” hodisasi faqat so’zlar ifodalayotgan semantik ma’no misolida amalga oshsa, “frazologik antonimiya“ hodisasi esa FBlar ifodalayotgan semantik ma’no orqali namoyon bo’ladi. Biroq ularning ikkalasidan ham farqli ravishda mavjud bo’lgan “FB tarkibidagi leksik antonimiya “ hodisasi FBlar tarkibidagi antonimik komponentlar asosida paydo bo’ladi. Ya’ni yuqorida keltirilgan misollardagi *blanche*- oq va *noir* - qora sifatlari yoki *bien* – yaxshi va *mal* – yomon ravishlari bir-birlariga qarama-qarshi ma’noli sof antonimik so’zlar bo’lib hisoblanadi. Bu holat aynan “leksik antonimiya “ hodisasi hisoblansa, ularning ma’lum FB tarkibida faollashuvi esa “FB tarkibidagi leksik antonimiya “ hodisasi ekanligini isbotlaydi.

Shuningdek, “FB tarkibidagi leksik antonimiya “ hodisasi frazeologik iboralar ifodalayotgan semantik ma’noning doimo qarama-qarshi bo’lishini taqozo qilmasligi ham mumkin. Ya’ni ushbu FBlar semantikasi qarama-qarshi ma’nolarni ifodalamaslik hollari ham mavjud. Lekin fransuz frazeologiyasda ma’lum bir FB tarkibidagi komponentning antonimik shakllari bilan o’zgarishi orqali hosil bo’ladigan FBlar ifodalaydigan ma’no juda ko’pchilik hollarda zid ma’nolarni aks ettiradi. Masalan, quyidagi misollarga e’tibor qilaylik:

Cela est trop chaud – Bu xavfli.

Cela est peu chaud – Bu xavfli emas.

tant soit peu – birozgina ;

tant soit beaucoup – juda ko’p.;

savoir bien le monde –hammani yaxshi bilmoq;

savoir mal le monde – hammani yomon bilmoq.

Yuqorida qarama-qarshi qo’yilgan belgilar, ya’ni *trop*, *peu*, *bien*, *mal* komponentlari FBlarga xos referensial xilma-xillikning paydo bo’lishiga olib

keladi. Ushbu misollarda qarama-qarshi qo'yilayotgan belgilar aniq ahamiyat kasb etganligi bois ular shuncha aniq, obrazli va namunali tarzda namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, leksik antonimlarning o'ziga xos xususiyatlari belgi darajasiga asoslangan tarzda sifat jihatidan qarama-qarshi qo'yilsa, u holda frazeologik antonimlarning taraqqiyoti qarama-qarshi qo'yilgan belgilarni aniqlashtirish asosida amalga oshadi. Bunda frazeologik antonimlarning o'ziga xos xususiyatlari obyektning alohida mavhum belgilarini ifodalovchi leksik antonimlardan farq qilgan holda namoyon bo'ladi [2]. Shunday ekan, FB tarkibidagi leksik antonimiya hodisasi semantik referentsiallikning qarama-qarshi shakllari paydo bo'lishiga olib keladi.

4. FRANSUZ TILIDA ANTONIMIK IBORALAR SEMANTIKASI

Ma'lumki, frazeologik lug'atlar sistemasi turli xil FB(frazeologik birlik)lar, frazeologik va leksik sistemalar o'rtasidagi qonuniy munosabatlar yig'indisidan kelib chiqadi. "Elementli" aloqalar frazeologik oilani tashkil etadigan FB variantlaridan biri bo'lgan antonimik hodisada ham o'z ifodasini topishi mumkin. Bu hodisani batafsil tushunishda esa semantik jihatdan tahlil uning tub ma'no mohiyatini anglashda asosiy o'rin tutadi. Masalan, *Bien mener sa barque* - o'z ishini yaxshi olib bormoq ; *Mal mener sa barque*- o'z ishini yomon olib bormoq tarzida, ammo ular so'zma-so'z tarjima qilinsa o'z qayig'ini yaxshi yoki yomon olib bormoq (boshqarmoq) deb tarjima qilinadi.

FBlarning bunday turfa xil tarjimasi aynan ularning mohiyatini anglashda bir talay muammolar borligini ko'rsatadi. Bunda eng avvalo ularni ma'no anglatishida bevosita va bilvosita ya'ni ularning to'g'ridan-to'g'ri yoki shu so'zning ekvivalentini qo'llash orqali bilish mumkin. Buning uchun esa oddiy bir so'z va gaplarning o'z va ko'chma ma'noda qo'llanilish hollarini inobatga olgan holda farqlash joizdir. A.G.Nazaryan ta'kidlaganidek, obrazlilikning 3 xil shakli (конкретный образ; эмоциональный образ; мертвый образ) reallikdagi voqea-hodisadan tortib, abstrakt tushunchalardagi ma'no - mazmunni teran idrok qilishga

katta yordam beradi, mohiyatga oydinlik kiritiladi (А.Г.Назарян фразеология современного французского языка -М. 1976 с.-155).

Iboralarning sistem xususiyatini chuqur anglatadigan belgi – bu variantlanish bo`lib, u leksemalarga qaraganda ancha keng tarqalgan. Qadimgi fransuz tili bo`yicha olib borilgan kuzatishlar FBlar evolyutsiyasining ko`p obrazli variantlanishdan bir obrazlilikka va antinormadan normaga qarab harakat qilganligidan dalolat beradi. Biroq hozirgi zamon fransuz tilida ham variantlangan antonimik iboralar ham uchraydi. Masalan:

se lever du ped **droit** (du **bon** pied)-yaxshi kayfiyatda bo`lmoq ;

se lever du ped **gauche** (**mauvais** pied) –yomon kayfiyatda bo`lmoq.

Xuddi shunday iboralarining alohida bir tarmog`i hisoblangan antonimiya hodisasi gapga teng iboralarda keng uchraydi. Masalan:

Il est **facile** de dire- aytish oson ; Il est **difficile** de dire- aytish qiyin

C'est **croyable**- bo`lishi mumkin ; C'est **incroyable** -bo`lishi mumkin emas ;

Ikkala misolda ham semantik jihatdan mavhumlik tushunchasidan holi bo`lgan holda aniq facile- difficile, croyable-incroyable sifatlari orqali antonimik munosabatda kelganligi bevosita tarjimada o`z ma`nosi va shaklida aks etgan. Xuddi shu kabi misollarga quyidagilarni ham keltirish mumkin.

avoir **froid**- sovuqqotmoq ; avoir **chaud**-isimoq ;

avoir **raison**- haq bo`lmoq ; avoir **tort** -nohaq bo`lmoq ;

Bu misollarga frazeologik iborali birikma tarzida qaraydigan bo`lsak, unda avoir fe`li yordamida froid-sovuq, chaud-issiq sifatlari va raison-haq, tort-nohaq so`zlari bilan bir butun birikma tashkil etib yaxlit bir ma`noni mujassam etgan.

Fransuz tilida antonimik iboralar ko`pincha ob-havoni ifodalashda keng qo`llaniladi. Bunda semantik ma`no oppozision mazmun kasb etgani barobarida, yuqoridagi kabi ular tarkibidagi so`zlarning ham qarama-qarshi ma`nolilari ishlatiladi. Masalan:

Il fait **beau** -havo yaxshi; Il fait **mauvais**- havo yomon;

Il fait **chaud** - havo issiq; Il fait **froid**- havo sovuq.

Fransuz tilidagi antonimik ma'noli iboralar semantik jihatdan tasniflanganda ularning asosan, uch xil turi tilda juda keng tarzda mavjudligi ko'zga tashlanadi. Bular 1) holatni ifodalovchi, 2) kishilarning ichki hissiyotlarini ifodalovchi va 3) harakatni ifodalovchi antonimik ma'noli iboralardir. Masalan:

1) holatni ifodalovchi antonimik iboralar:

Aller bien -sog`ligi yaxshi bo`lmoq → Aller mal -sog`ligi yomon bo`lmoq;

Avoir froid- sovuqqotmoq → Avoir chaud -isimoq;

Etre bien mis-yaxshi kiyinmoq → Etre mal mis-yomon kiyinmoq;

Etre dans son mauvais jour - yomon kayfiyatda bo`lmoq → Etre dans son bon jour- yaxshi kayfiyatda bo`lmoq;

2) kishilarning ichki hissiyotlarini ifodalovchi antonimi iboralar:

Avoir le sang chau -qiziqqon bo`lmoq → Avoir le sang froid-sovuqqon bo`lmoq;

Avoir une courte vue - uzoqni ko`ra olmaslik, → Avoir une longue vue - uzoqni ko`rabilmoq;

3) harakatni ifodalovchi antonimik iboralar :

Dire du mal de qn - biror kishini yomonlamoq, → Dire du bien de qn - biror kishini maqtamoq.

Qolaversa, A.M.Bushuy ta'kidlaganidek, tildagi FBlarni semantik nuqtai nazardan, xususan, ularga xos emotsional baholash, obrazlilik, ekspressivlik kabi xususiyatlarni o'rganish orqali ularning milliylik xususiyatini ham ochib berish imkoni paydo bo'ladi (...сложную гамму эмоций, эмоциональных реакций, субъективных оценок, способы речевого воздействия на собеседника, образную, экспрессивную репрезентацию действительности, находит яркое выражения национальная самобытность языка) (А. Бушуй. Язык и действительность. – Ташкент. Фан: 2005. -С 102-103).

5. FRANSUZ XALQ MAQOLLARIDAGI KOMPONENTLI OPPOSITSIYA

Maqollar so`z san`ati va xalq ijodi mahsuli sifatida o`z ma`nosida, ko`chma ma`noda va har ikkala ma`noda ham qo`llanilishini inobatga olgan holda til frazeologik nuqtai-nazaridan ular ma`no ko`lami kengligi va tilning boy belgi xususiyatlariga ega

ekanligi ko`zga tashlanadi. Xuddi shunday xususiyatlar fransuz xalq maqollarida ham keng tarzda uchraydi. Ularda ham o`zbek xalq maqollaridek rang baranglik, obrazlilik, tasviriy hodisalar qamrab olinadi. Zero, maqol qayg`usi- xalq qayg`usi, maqol g`azabi-xalq g`azabi, maqol kulgusi - xalq kulgusi va maqol kinoyasi xalq kinoyasidir [1,7].

Shunday ekan, ma`lum bir maqol tarkibida qarama-qarshi ma`noli til birliklari orqali antonimik xislatlarni ifodalash xususiyati mavjudligi barchaga ma`lum. Bu holat aynan maqollarga xosdir. Masalan:

*Il faut **beaucoup** faire et **peu** parler - Ko`p ishla, oz so`zla.*

Aujourd`hui en fleurs, **demain** en pleurs - o`yning o`n beshi qorong`u, o`n beshi yorug.

Ma`lum bir maqol tarkibida antonimik ma`noning aks etish holati fransuzcha maqollarga xos semantik xususiyatlardan biri sanaladi. Ularning paydo bo`lishi turli belgilar orqali namoyon bo`ladi, ya`ni shakliy va ma`noviy jihatdan har xillik hamda ma`nodagi o`zaro ziddlik holatlari shular jumlasidandir. Masalan:

*Ce qu`on apprend **au berceau** dure jusqu`**au tombeau**.*

Beshikdan qabrgacha ilm izla.

Ushbu maqolda ikki otning - **berceau** va **tombeau** komponentlarining o`zaro ma`noviy jihatdan qarama-qarshi ma`nolarni ifodalashini kuzatish mumkin. Shu bilan birga, əzgulik-yovuzlik, rostgo`ylik-yolg`onchilik, adolatparvarlik-adolatsizlik, yaxshilik va yomonlik kabi tushunchalarning bir-biriga taqqoslab ifoda etilishi ham fransuzcha maqollarda juda keng uchraydi.

Ami au prêtre, ennemi au render. - Olishda do`st, qaytarishda dushman.

Bunda **ami** va **ennemi** otlari qarama-qarshilikni yuzaga keltirgan holda yaxshilik va yomonlikning bir-biri bilan doimo yonma-yon tarzda yashashini ifodalamoqda. Shuningdek, yuqorida keltirilgan qarama-qarshi xislatlar fransuz xalqi tomonidan yaratilgan bu kabi maqollarda keng ma`noda o`z aksini topadi.

Hozirgi vaqtga qadar bu xildagi maqollarning fransuz tili boyish manbalari sifatida myhim o`rin egallashi, ularning batafsil o`rganilgan sistem aloqalari, keng qamrovli fransuzcha maqollar lug`atining mavjudligi fransuz tilining qadimdan maqollarga boy ekanligidan dalolatdir.

Қарама-қарши маънолар орқали инсонларга хос хусусиятларни мақолларда ифодалаш хусусияти француз тилида кенг учрайди. Масалан, *Bouche de miel, coeur de fiel* - *tili shakar, ichi zahar. Miel-asal-fiel-zahar* soʻzlarining frazeologik talqinda kishiga nisbatan uning qanday ekanligini koʻrsatadi.

A.G. Nazaryan oʻzining fransuz frazeologiyasini diaxronik sohada oʻrganishga bagʻishlangan tadqiqotlarining birida fransuz tili frazeologik fondi rivojlanishiga alohida eʼtibor qaratdi [2,21]. Uning taʼkidlashicha oʻrta asrlarda fransuz frazeologiyasi avvalambor, paremiologiyalardan iborat ekanligi oʻsha davrlardagi barcha FBlarning 50 foizini maqol va matallar tashkil etganligi buning yaqqol dalilidir.

Yuqoridagi kabi maqollarning semantik jihatdan tasnif etsak, ularning tarjimada berilishidan tortib, aniq maʼno-mazmuni kengroq namoyon boʻladi. Bunda asosan, antonimik xarakterdagi iboralarning komponent-semantik tahlili, bir-biri bilan farqlagan holda oʻz maʼnosida qoʻllanuvchi va koʻchma maʼnoda (obrazli) qoʻllanilishi tasnif etiladi.

Aujourd'hui en chère et demain en bière - *bugun bor ertaga yoʻq*. Bunda *chère* va *bière* otlari *aujourd'hui* va *demain* ravishlari bilan birgalikda ikkala komponentlarning ham maʼlum bir obrazlilik asosida koʻchma maʼnoda qoʻllanilganligini koʻrsatadi. Komponent-semantik tahlilda *ravish+sifat* модели maqollarga xos ekanligini koʻrsatadi yaʼni ijtimoiy muloqotdagi gap konstruksiyalaridan butunlay farqlanadi. Xuddi shu tarzda boshqa xildagi maqollarni idrok etish orqali xalqning boy madaniy merosga ega ekanligi birgina maqollarda keng yoritilganligining oʻzidan ham anglash qiyin emas.

Tout sourit à la jeunesse tout s'assombrit pour la vieillesse - *yoshlikning mehnati qarilikning rohati*. Bunda *la jeunesse* (*yosh*) va *la vieillesse* (*qari,keksa*) otlarining oʻz maʼnosida qoʻllanilishi fransuz xalqining sodda tarzda fikrlashi bu maqolning qadimdan mavjudligini koʻrsatadi. Negaki, ular oʻz kechirgan tarixiy bosqichlaridan ibrat olib, yoshlikning bebaho davr ekanligi oʻsha davrdan eʼtirof etib kelingan.

Maqol va matallarning maʼno jihatdan oppozitsion xarakterga ega boʻlgan koʻrinishini, yaʼni FBlarning antonimik koʻrinishi isteʼmolda boshqa xildagi maqollarga nisbatan kengroq qoʻllaniladi. Negaki, qadimdan barcha xalqlardagi kabi fransuz

xalqining ham hayotni teranroq anglashi davomida ijtimoiy hayotda sodir bo`layotgan barcha hodisalarning ijobiy tomonlari билан birga salbiy xarakterlarining mavjudligi ularning dunyoqarashida shakllanib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati.

1. G`. Salomov. Maqol va idiomalar tarjiması. –T., 1961. -7b.
2. Бушуй А.М. Язык и действительность. –Ташкент. Фан 2005 -144с
3. Назарян А.Г. Фразеология современного французского языка –М: ВШ, 1987. - 288с.
4. Alain REY., Sophie CHANTREAU., *Dictionnaire des expressions et locutions*, POICHE, Paris, 1997.
5. 1.Sylvie Blanchard, Dominique Korach, Jean Pencreach, Mèriem Varone *Vocabulaire* Editions Nathan 1995, Paris –p 169.
6. 2.Abdouchoukourova L.A Stylistique du français modern Tachkent-2004 -p
7. X. Ibragimov, A.Mamadaliyev va boshqalar. Dictionnaire Français-Ouzbék, - Toshkent. 2008, -587b.
8. Березен Ф.М., Головин Б.Н Общее языкознание – М.; ВШ,1979. – с . 147
9. Сувонова Н.Н. Тилда лексик ва фразеологик антонимлар номинацияси тамойилларининг мослашуви (француз тили мисолида) // Тил таркиётининг деривацион қонуниятлари: Республика илмий-назарий конференцияси материаллари. - Самарқанд : 2009. –Б. 163-167.
- 10.Rey A., Chantreau S. *Dictionnaire des expressions et locutions*. -Nouv. ed. rev. et augm. – Paris, 1984. –1035 p.
- 11.M.F.Mortureux. *La lexicologie entre langue et discours*. Armand Collin VUEF, 2001. –P. 188.
- 12.M.Arrivé, F.Gadet, M.Galmiche. *La grammaire d'aujourd'hui*. –Paris, 1986. –P. 66.